

Lidija Uranič, Nataša Jager

RAZGLEDNICE SKOZI ČAS IN MOTIVNA PESTROST¹ V BEVKAH IN PODLIPI

Osnovna zamisel ob razvoju razglednice je bila poslati hkrati s sporočilom tudi sliko oz. razgled določenega kraja. Da pa so razglednice kmalu postale več kot le panoramske upodobitve, lahko sklepamo iz najrazličnejših motivov, ki so se na njih začeli pojavljati prav kmalu po iznajdbi in uveljavitvi. Vidik motivne pestrosti ter vzroki, ki so do nje privedli, avtorici raziščeta in jih predstavljata na primeru vasi Bevke in Podlipa pri Vrhniki.

Predhodnica današnje razglednice, dopisnica, je bila prvič izdana l. 1869 na Dunaju. Pomisleki proti "odprtemu pismu" in javnemu sporočanju so kmalu splahneli in tako se je v nekaj naslednjih letih dopisnica uveljavila povsod po svetu. Kmalu po izidu prvih dopisnic so se že pojavile tudi ilustrirane razglednice. Razevet industrije kartic se je nadaljeval (in se še nadaljuje) predvsem v smislu novih oblikovnih možnosti, kar je dalo zalet postopnemu širjenju motivnih okvirov in doseglo svoj vrh ob iznajdbi fotografskih in naprednejših tiskarskih tehnik. Pomembno vlogo pri tem je imel tudi vzpon turizma in razgledničarske zbirateljske mrzlice.²

Največ pozornosti v besedilu namenjava samim motivom. V poglavju z naslovom *Motivi* razglednice sistematično razvrščava v posamezne sklope in jih analizirava. V drugem poglavju, z naslovom *Zakaj in kaj so si pošiljali*, navajava poglavitne vzroke za pošiljanje razglednic in jih ilustrirava s sporočili, poslanimi prek razglednic. Časovni vidik podajava z navedbo datumov izdaje ali odpošiljanja razglednic.

MOTIVI

Glede motivov so bile razglednice že od vsega začetka zelo pestre. K temu je pripomogla vsesplošna priljubljenost in uveljavitev, v kateri so založniki in tiskarji videli možnost zasluzka. V medsebojni konkurenci so si ti z vedno novimi domislicami in iznajdljivostjo skušali pridobiti čimvečji krog kupcev. Razglednični motivi, ki so tako postajali vse številnejši in raznoliki, so izhajali s področja materialne, družbene in duhovne kulture. Njihov razvoj se nadaljuje še danes.

Motivi s področja materialne kulture

Motiv kraja, stavbe

Razglednic s takimi motivi je bilo največ, saj so imela svoje razglednice vsa večja mesta, trgi in vasi. Prve razglednice so dobili slovenski kraji v osemdesetih in v začetku devetdesetih let 19. stoletja.

slika 1

Po letu 1900 so bile razglednice pomemben del družabnega življenja, pošiljali so jih s potovanj in izletov (Židov 1994: 163).

Razglednico s panoramo Logatca v začetku 20. stoletja (slika 1) je založil T. Tollazzi leta 1900, poslana pa je bila leta 1904. Kot večina prvotnih razglednic je imela tudi ta le malo prostora za pozdrave, zadnja stran pa je bila namenjena le za naslov.

Panoramska je tudi razglednica s podobo Podlipa (slika 2) iz leta 1898, ki je hkrati najstarejša upodobitev tega kraja na razglednici.

slika 2

Založniki razglednic so bili zelo različni. Najpogosteje so to bili bogati kmetje, gostilničarji in bogataši, ki so s pomočjo razglednice hoteli povečati svoj ugled v družbi. Spodnjo razglednico (slika 3) je založila Ana Trček iz Smrečja. Na njej je poleg domače cerkve tudi njena hiša in kitica pesmi, v kateri izraža svojo navezanost na dom.

¹ Besedilo je prirejeno proseminarska naloga pri predmetu Etnologija in zgodovina, ki ga je v letu 1995/96 vodila Mojca Ramšak.

² Prim.: Drnovšek in ostali 1986: 5-23. Pri svojem delu se osredotočava predvsem na gradivo, ki sta ga nama posredovala zbiratelj Ivan Krvin in Janez Žitko iz Vrhnike. Razglednice so last informatorjev.

slika 3

Cerkev kot motiv

Tako kot vse pomembnejše zgradbe v določenem kraju (npr. trgovine, gostilne, hoteli...) so se na razglednicah kmalu pojavile tudi cerkvene stavbe. Ker so bile te pogosto v samem središču trgov in vasi, so se pojavljale že na panoramskih razglednicah (slika 2). Razglednice s cerkvijo kot samostojnim motivom so nastajale zlasti ob pomembnejših dogodkih (npr. obnova, posvetitev cerkve...), izdajala pa jih je tudi večina romarskih središč, ki so predstavljala priljubljene izletniške točke.

Razglednica na levi (slika 4) je nastala ob blagoslovitvi novih

slika 4

slika 5

zvonov v Zavrtaču 27. 10. 1929. S tem sta bila širši javnosti predstavljena novost in ta slovesni dogodek. Desna razglednica (slika 5) z upodobitvijo cerkve v Bevkah pri Vrhniki pa

slika 6

je bila izdana leta 1991, ob obletnici prvega zapisa kraja 17. 9. 1391.

Reklamne razglednice

Med razgledničnimi motivi je pustil svoj pečat tudi razvoj industrije in drugih panog gospodarstva. Obrtniki, razni trgovci in gostilničarji so se medijskega pomena razglednic dobro zavedali in to obrnili sebi v prid.

Propagandna razglednica za lesno industrijo (slika 6) je bila prejeta 30. 8. 1912, založil pa jo je A. Kobi iz Bistre.

Uporabnosti razglednice se niso zavedali le v začetnih obdobjih. V propagandni namen je Zavod za tehnične in elektrotehnične naprave v Ljubljani založil razglednico, ki nazorno kaže na prednosti uporabe elektrike.

slika 7

Motivi s področja družbene kulture

Motiv pomembnega dogodka

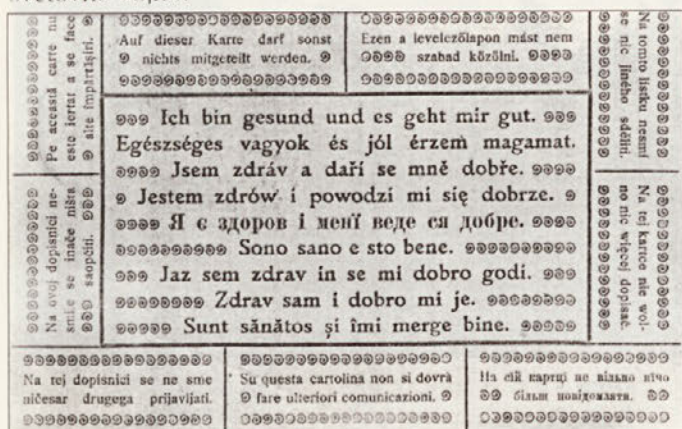
Ker so razglednice postale sredstvo obveščanja in propagande (tako gospodarske kot politične), so jih mnogokrat uporabili tudi za prikaz raznih pomembnejših dogodkov, ki so napovedovali korenite spremembe, ali z njimi opozarjali na obstoječe razmere.

slika 8

Razglednica (slika 8) iz leta 1914 prikazuje železniško postajo v Borovnici in množico ljudi, ki se poselja od

mrtvega prestolonaslednika Ferdinanda in njegove soproge. Atentat, ki je bil izveden nanju, je bil glavni povod za prvo svetovno vojno.

slika 9

Zanimiva in vsebinsko pomembna je razglednica (slika 9), ki je bila poslana 21. 10. 1915. Narejena je v obliki dopisnice. Na njej je v devetih jezikih napisan stavek: "Jaz sem zdrav in se mi dobro godi." Okrog tega je še devet okenc, kjer je jasno zapisano, da se na tej dopisnici ne sme prijavljati ničesar drugega. Dopisnica je iz časa prve svetovne vojne, ko je veljala stroga cenzura in z bojišč niso smeli razširjati protivojnih idej in raznih drugih informacij (v tem primeru gre za Soško fronto).

Motivi raznih društev in skupin

Razglednice so izdajala tudi gasilska, lovska in druga društva, ki so bila ponosna na svoj nastanek in delovanje, ter skušala s tem opozoriti nase širše kroge javnosti. Tako je Ognjegasno društvo v Verdu leta 1910 izdalo razglednico ob 25-letnici svojega obstoja (slika 10), Vrhnjsko lovsko društvo pa v obliki razglednice izdelalo celo vabilo za lov na srne v Raskovcu 16. 12. 1900 (slika 11).

slika 10

slika 11

Na podoben način je želel nase opozoriti Tamburaški zbor na Brezovici, ki je dal pri Foto Pavlovič 21. 5. 1933 izdelati fotografijo v obliki razglednice (slika 12).

Motivi s področja duhovne kulture

Motiv "idola"

Kot mnoga lokalna društva so se propagande prek razglednic lotevale tudi bolj ali manj znane osebnosti, katerih

slika 12

priljubljenost je presejala državne meje. Tako se je na razglednicah pojavilo veliko število svetovno znanih filmskih igralcev, športnikov, glasbenih skupin (slika 13), pomembnejših državnikov, umetnikov, skratka vseh tistih, ki

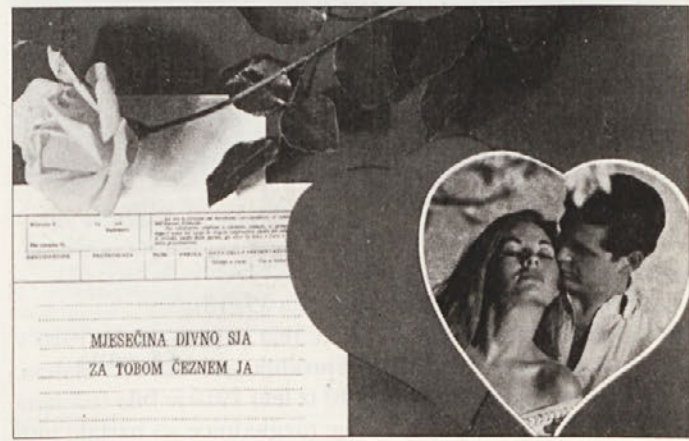

slika 13

so med širšo množico predstavljali če že ne idola, pa vsaj neko pomembno osebnost ali celo avtoriteto.

Ljubezenske razglednice

Tudi zaljubljeni so svojim "idolom" pogosto pošiljali ljubezenske izjave prek razglednic (slika 14), pa čeprav na

slika 14

FOTOGRAFIJA V ETNOLOGIJI

majhne razdalje. Tako so razglednice na neki način celo pomagale pri prenosu osebnih občutij in čustev, ki jih je bilo gotovo precej težje neposredno izraziti.

Voščilnice

Uveljavila se je tudi navada, da so si prijatelji in znanci prek

slika 15

razglednic pošiljali najrazličnejša voščila ob godovih, rojstnih dnevih, porokah, božiču, novem letu in drugih praznikih. Med motivi so bili pogosti simboli, kot so podkev, štiriperesna deteljica, jajčka, piščančki, jaslice, cvetlični šopki, idr., ki so bili povezani z ustreznim praznikom. Kot lahko sklepamo iz spodnje razglednice (slika 15), ki je bila poslana za novo leto 1930, je pošiljatelj prijatelju poleg sreče, ki jo izražata podkev in štiriperesna deteljica, zaželel tudi "kup" denarja.

Ostalo

Ob vsej pestrosti motivov bi bilo v nalogo težko vključiti prav vse, zato tukaj navajava še nekaj vidnejših motivnih

slika 16

skupin:

- motivi iz vsakdanjega življenja (slika 16);
- motivi transportnih sredstev;
- živalski motivi;
- motivi sadja, pridelkov;
- komični in hudomušni motivi;
- reprodukcije umetniških del (slika 17, 18).

Prva razglednica (slika 17), ki je bila prejeta 28. 2. 1910 v Celovcu, je bila izdelana kot reprodukcija slike Mr. Maleta. Tudi druga razglednica (slika 18) iz leta 1910 je bila izdelana po podobnem postopku. Mnoge razglednice so nastale tudi neposredno na podlagi osnutkov raznih slikarjev.

slika 17

slika 18

Zakaj in kaj so si pisali

Med vzroki za hitro uveljavitev in vse večje poseganje po karticah omenjava le najpomembnejše:

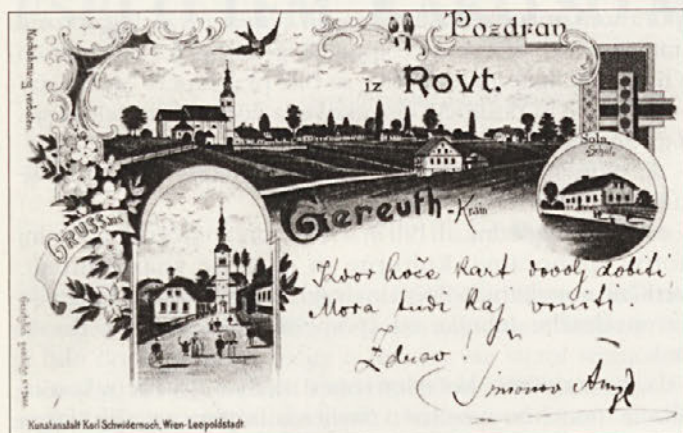
- preprosti kartončki so v primerjavi s pismom predstavljali bolj praktično, racionalnejšo in s tem vsekakor cenejšo obliko dopisovanja po pošti;
- ilustracije, ki so se na njih pojavile že kmalu, so bile v primerjavi s polo papirja in ovojnico precej mikavnejše;
- moda in pohlepen lov na vedno nove pridobitve sta privedla do tega, da so razglednice postale predmet zbiranja.

Kako zelo so si ljudje prizadevali za pridobitev novih razglednic, je razvidno iz spodnjih treh (slika 19a, 20a, 21a).

slika 19a

Mnogi so si v ta namen izmišljevali različne verzje:
 "Kdor hoče kart dovolj dobiti, (na sliki 20a) mora tudi kaj vrniti."

slika 20a

slika 21a

Te tri razglednice so zanimive še toliko bolj, ker so likovno vse enake, nastale pa so v različnih obdobjih in imajo različne napise. Prva (slika 19a) iz leta 1898 ima nemške napise, druga (slika 20a) iz leta 1900 ima poleg nemških tudi slovenske napise, tretja (slika 21a) iz leta 1908 pa le slovenske. Zanimive so tudi njihove zadnje strani (slika 19b, 20b, 21b), ki so bile

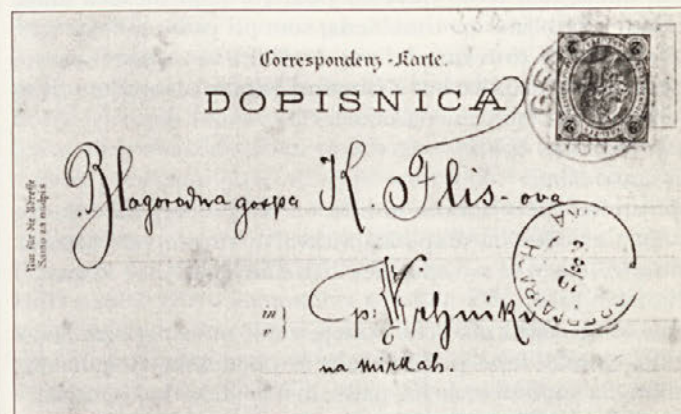

slika 19b

slika 20b

namenjene le naslovu, z napisi pa je podobno kot na poslanih straneh. Prva je bila poslana v Ljubljano, druga in tretja

slika 21b

pa v Dole pri Idriji in na Vrhniko.

Kaj vse so si ljudje prek razglednic sporočali in pisali, bi bilo praktično nemogoče ugotoviti. Spodnjih citatov zato ne kaže posploševati, navedli pa sva jih, ker so se nama zdeli zanimivi:³

- za velikonočne praznike:

"Vesele velikonočne praznike ter obilo pirhov in potic vam želijo Ževalčkovi."

- za rojstne dneve (na sliki 22):

slika 22

3 Pri nekaterih zapisih ni navedbe datuma, ko je bila razglednica poslana, ker iz razglednic tega ni bilo mogoče razbrati.

"Dotični, ki Tebi bo libero pel,
naj dolgo bi se še ne rodil.

In Ti pa do skrajnih dni da bi vesel
prav krepko še delal, pel in - pil!"

je Fr. Papler zaželel svojemu prijatelju. Razglednica je bila poslana 16. 1. 1906.

- za *godove*:

Naslednji zapis priča o tem, da so mnogi izkoristili prav vsako priložnost in tako poleg voščil ob osebnem prazniku sporočili še marsikaj drugega:

"Vse najboljše k Tvojemu godu Ti želi sestra Francka z družino. Tukaj smo imeli hudo točo in nam je vse uničila. Pozdrav od Francke."

Razglednica je bila poslana 23. 12. 1963 v Gorenji Logatec.

- za *poroko*:

"Dolgo nisem nič glasu dobila od tebe. Gotovo ti gre dobro. Čula sem, da se kmalu poročiš, voščim ti obilo sreče! Torej vendar resnica kar sem vedno slutila, še predno si ti kaj mislil, nimam li dober nos. Zelo me veseli, da si srečen, mogoče, da bom imela čast tvojo nevesto poznati, kajti meseca julija pridem v Ljubljano na trim. Sedaj sem pri pošti, gotovo ti ni znano, naj te tudi ne zanima. Voščim ves. praz. srečen pozdrav! Piši mi tudi ti kaj! Z Bogom!" je pisala Ivana leta 1898 Franzu Slani v Ljubljano (Laibach).

- *ljubezenske izjave*:

"Zdravo Mira!

Oprosti ker me v soboto ni bilo v Podlipo. Veš bil sem na morju. Če hočeš, da se spet kaj vidiva, mi prosim piši. Meni si zelo všeč, pa bi te rad spet videl. Pozdravlja in ... te Franci."

"Pozdravljena!

Zato, ker te najbrž nikoli ne bom pozabil, moje nepozabljeno dekle, te prav lepo pozdravljam in prijateljsko poljubljam. Dušan. Pa spomni se še kaj name in piši! Kako kaj vozniški?"

- *pozdrav z izleta, morja*:

"Lep pozdrav z vročega Jadrana," in podobne fraze so še danes prav pogoste.

- *vabila*:

"Spoštovana! Draga moja!

Če ti je mogoče priti v nedeljo v Podlipo, povabi druge prijatelje in prijateljice, ker bomo imeli veselico in eno igrico. Lepo te prosim, da izpolniš mojo željo. Prejmi lepe pozdrave od Majde A. Pozdravljam vse ostale."

SKLEP

Ob analizi razglednic sva ugotovili predvsem:

- da so razglednični motivi postajali številnejši in vse pestrejši s porastom priljubljenosti kartic, pri čemer gre zasluga po eni strani javnosti, ki je kartice sprejela, po drugi pa založnikom in tiskarjem, katerih domislice so bile pravzaprav brez meja;

- da skoraj ni področja človekovega življenja in delovanja, ki ga razglednice motivno ne bi zajele;

- da motivni in oblikovni razvoj razglednic napreduje še danes;

- da so na razglednicah bili in so še vedno prisotni tako stalni motivi (panorame, kulturne in naravne znamenitosti, cvetlični, novoletni, božični in drugi motivi) kot taki, ki sledijo razvoju družbe, tehnike itd. (pomembni dogodki, osebnosti idr.);

- da so razglednice kot eden izmed medijev družbene komunikacije nenehno prisotne v življenju in prav zato jih danes ljudje obravnavajo kot nekaj popolnoma vsakdanjega ter jim večinoma ne pripisujejo večjega pomena. Večinoma jih ne shranjujejo, kar je potrdilo kar veliko število brezuspešnih telefonskih klicev k najinim potencialnim informatorjem;

- da so zbiralci razglednic zaslužni za to, da se v njihovih zbirkah ohranjajo pomembne in zgovorne podobe preteklega časa.

LITERATURA IN VIRI

- DRNOVŠEK, Marijan in ostali 1986: Pozdrav iz Ljubljane. Mesto na starih razglednicah. Mladinska knjiga. Ljubljana, str. 5-23.
- DRNOVŠEK, Marijan 1987: Pozdrav iz slovenskih krajev. Dežela in ljudje na starih razglednicah. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- LÖFGREN, Orvar 1985: Wish You Were Here. Holiday Images and Picture Postcards. V: Ethnologia Scandinavica 1985, str. 90-107.
- OVSEC, Damjan J. 1988: Stare razglednice nekoč in danes. V: Traditiones 17. Ljubljana, str. 338-354.
- ŠERBELJ, Ferdo 1988: O slovenskih razglednicah iz prve svetovne vojne. V: Oblaki so rudeči, Ljudske in umetne iz prve svetovne vojne. Trst, str. 209-211.
- ŽIDOV, Nena 1994: Zmago Tančič - lastnik ene največjih zbirk starih razglednic Ljubljane. V: Etnolog 4 (LV). Ljubljana, str. 163-168.